Чернігівська міська централізована бібліотечна система
Центральна бібліотека імені М.М.Коцюбинського

До 150-річчя від дня народження М.М.Коцюбинського

Серія «Ім`я бібліотеки»
Випуск 6

Ольга Гайова

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ ЯК ЧИТАЧ, ЗБИРАЧ І ПРОПАГАНДИСТ КНИГ

Матеріали до виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції «М.Коцюбинський: погляд з XXI століття» 18-19 вересня 2014 року у Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику М.М.Коцюбинського

Чернігів – 2014

ББК 91.9:76.19+83(4УКР-4ЧЕР)6
Г14

Гайова О.В. Михайло Коцюбинський як читач, збирач і пропагандист книг : матеріали до виступу на Всеукр. наук.-практ. конф. «М.Коцюбинський: погляд з XXI століття» 18-19 вересня 2014 року у Черніг. літ.-мемор. музеї-заповіднику М.М.Коцюбинського : до 150-річчя від дня народження М.М.Коцюбинського / О.В.Гайова ; відп. за вип. Г.П.Сурніна. — Чернігів, 2014. — 20 с. —(Ім`я бібліотеки ; вип. 6).

Михайло Михайлович Коцюбинський відомий в Україні як письменник і громадський діяч. Але основою його творчої діяльності була любов до книги.

Мета даного дослідження показати М.М.Коцюбинського як читача і колекціонера книги.

Видання призначено для бібліотекарів, викладачів і студентів, а також широкого кола читачів.

Відповідальний за випуск Ганна Сурніна
Комп. верстка та дизайн Анатолій Кульченко

Фото на першій сторінці обкладинки В.Кошмал

ПЕРЕДМОВА

В ювілейній книзі М.Ф.Слабошпицького «Що записано в книгу життя» читаємо: «Оскільки Коцюбинський був дитиною глибоко домашньою, а в їхньому домі не культивувалися ідеали мілітарні чи спортивні (та й здоров'я він був вельми слабкого), то не мріялось йому, що стане Ганнібалом, Наполеоном чи Христофором Колумбом. Його притягли до себе книжки. Він підсвідомо відчув, що книжка – це шлях до того, ким він замріяв стати. Книжка – як засіб переробити себе на краще».

Дійсно, все життя Михайла Михайловича Коцюбинського супроводжувала книга. Книга формувала його читацький смак, виховувала його самого і його близьких, безпосередньо знаходилась в сфері професійних справ, визначала особисті і соціальні зв'язки М.Коцюбинського.

Саме тому оминути тему «Коцюбинський і книга» працівник бібліотеки, якій свого часу було присвоєно ім'я Михайла Михайловича Коцюбинського, не міг. Матеріалом для даної розвідки стали листи М.М.Коцюбинського, опубліковані в шеститомнику шістдесятих років минулого століття та каталог меморіальної бібліотеки письменника з фондів літературно-меморіального музею-заповідника М.М.Коцюбинського в Чернігові.

Перечитуючи листи М.М.Коцюбинського до рідних і друзів, до відомих і невідомих широкому загалу діячів культури, впевнюєшся в тому, що Михайло Михайлович повсякденно сприяв роботі письменників і поетів, дбав про бездоганне видання, найширше розповсюдження та якісне сприйняття книги, особливо української.

Книга – основний предмет в творчій лабораторії Михайла Михайловича Коцюбинського. Співвіднести прочитане з творчими задумами письменника – завдання для майбутніх досліджень його творчості.

Ольга Гайова

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ ЯК ЧИТАЧ, ЗБИРАЧ І ПРОПАГАНДИСТ КНИГ

Працюючи над листуванням Михайла Коцюбинського, мимоволі звертаєш увагу на безліч книжкових назв та імен авторів. Виявляється, в текстах 749 особистих і ділових листів згадується 79 імен письменників та 83 назви книг.

В своїх «Записках про читання» Ніна Бічуя дуже точно передала сутність існування літератора одночасно в декількох іпостасях. Ця багатоликість – важкий, але необхідний тягар: «Коли ти не тільки читач, а зрідка ще й автор, і так само зрідка перекладач, і не зрідка, не часом, а впродовж безконечних днів і ночей – редактор, то в тобі невтомно, уперто, з іронією, навіть злостиво й ненависно поборюють одна одну ці істоти, хоча водночас вони не здатні проіснувати самотою до остаточного завершення всієї гри» [1]. Найприємніше для літератора знаходитися в ролі читача: «Читач сподівається на літературне відкриття. У ролі читача – ось де ти ніколи не почуваєшся дилетантом. У тебе вдома (тут немає нічого оригінального) на підвіконні і на підлозі, на серванта, на холодильнику й пральній машині – стоси книжок, серед яких уважно переглянуті, уже прочитані і читані двічі. Такі, що подарували радість або ж викликали заперечення чи здивування» [1].

Виявляється, літератори до читання відносяться неоднозначно. Серед письменників, як і серед звичайних людей, є і «професійні» читачі, і не дуже добросовісні, і навіть зовсім не читаючі – мовляв, чужі тексти заважають власному творчому процесу. У Михайла Коцюбинського був багатий досвід спілкування з різними письменниками. Трапився в його житті такий собі Василь Кравченко – «небезпечна людина, сущий письменник» [2, С. 192]. «Уявляє себе великим художником, більшим від Гоголя – і навіть не хоче читати ні Золя, ні Мопассана, ні Бурже, щоб часом вони своїми творами не зробили впливу на його «вільну музу». Він хоче бути оригінальним і затемнити письменників цілого світу» [2, С. 198], – так М.Коцюбинський ділиться враженнями з дружиною в січні 1898 року.

Сам Михайло Михайлович був класичним літератором у відношенні до читання і книги – він їх любив безмежною любов'ю. Більш того, М.Коцюбинського можна вважати професійним читачем. Знаходитися під впливом гарної книги – необхідна потреба його душі. Іноді, навіть, цей стан бентежив його сумлінність. «А тим часом читаєш – і бачиш великі зразки великих майстрів слова, бачиш, що можна зро-

бити з тим словом. Знаєте, дорогий добродію, коли я читаю гарного автора (а в мене є любимі – от-як Гамсун, Шніцлер, Лі, Ахо, Гарборг, Від, Стріндберг, Меттерлінк) – мені не хочеться писати, бо я знаю, що ніколи не досягну того, що досягли, що зробили ці таланти», – пише М.Коцюбинський до В.Гнатюка в лютому 1904 року [2, С. 372]. Але насправді ці думки ніяким чином не відвертали письменника від літературної творчості.

В жовтні 1896 року М.Коцюбинський пише до дружини: «В бібліотеці, повній старих книжок, висять портрети поважних предків; дивляться вони розумними очима на виснажених нащадків, що не тільки не заклали нової бібліотеки, а навіть стару оддали мишам на сніданок» [2, С. 138-139]. Йдеться про бібліотеку в домі Княжевичів – «старої пані – «генеральши» та її синка – «чиновника особых поручений при губернаторе», «почётного мирового судьи», «помещика, пшюта, дурня ets» [2, С. 136]. Неповага до книги, нелюбов до читання – найогидніша для М.Коцюбинського вада. Всі близькі Михайлу Михайловичу люди цієї вади були позбавлені. «З приємністю згадую ті часи, коли ми вдвох з моєю любою Вірунечкою читали журнали й книжки. То був кращий час. Сподіваюсь, він настане знов» (до Віри Устимівни від січня 1898 року) [2, С. 208]. «Що ти робиш, синочку, тепер, коли й Лізи нема, коли тобі з дому трудніше вирватися? Певно сидиш в хаті та читаєш. Ти все читаєш і читаєш, аж заздрісно, певно дуже розумною стала, моя пташечко, ще розумнішою, як була. А твій Муся подурішав, бо нічого не читає, з людьми розумними не бачиться, а тільки до нудоти зачитується газетами – більш поганими, ніж хорошими…» (до Віри Устимівни, лютий 1898 року) [2, С. 238]. «Горе тільки, що як прийде вечір, хочеться щось перечитати, бо я ж не можу так, щоб зовсім закинути читання так усе у мене ніколи» (березень 1898 року) [2, С. 253]. Ці скарги відносяться до одного з найважчих періодів життя Михайла Коцюбинського – періоду вимушеної, задля заробітку, праці в житомирській газеті «Волинь», коли він був далеко від сім'ї та звичного образу життя.

В автобіографічному листі для видавництва «Вік», датованому груднем 1902 року, М.Коцюбинський розлого описує розвиток своїх читацьких вподобань: «Взагалі любов до літератури у мене розвинулась доволі рано, бо вже на 12 році я писав велику повість з фінського життя (по-російські, правда). На 13 році я випадково дістав кілька томів «Основи» і оповідання Марка Вовчка, а потому «Кобзар» уже безповоротно напрямили мене на свідомий український шлях… На вироблення мого літературного смаку мали вплив найбільше письменни-

ки європейські (Золя, Стріндберг, Анрі Гарборг, Кнут Гамсун, Від, А.Шніцлер, Верга і др.)» [2, С. 332-333]. Пізніше, в січні 1906 року для М.Мочульського М.Коцюбинський подає з цього приводу наступну довідку: «… Слов[`янські] літ[ератури] мені менше подобаються, ніж європейські. А то тому, що я там стрічаю ширші горизонти, більшу дефініцію в оброблюванні сюжетів, у стилі. Спеціально Достоєвського я дуже люблю. З сучасних українських письменників мені більше подобаються Стефаник, Франко, Мирний, Кобилянська, Леся Українка, Самійленко, Лепкий. Які письменники цікавили мене раніш? В молодих літах захоплювався я Шекспіром, В. Гюго, а відтак Золя і Мопассаном, хоч взагалі читав дуже багато» [3, С. 8].

А ось уривки з юнацького листування з Марією Міхневич (тоді Михайлу Коцюбинському було 22-23 роки). «Днём ребята, которых я учу, а вечером или политическая экономия, или история, над которой я думаю трудиться серьёзно (и уже тружусь)» [2, С. 11]. «Схтілось мені збадати стан умислового розвою України в XVII віку» [2, С. 13]. Навряд чи такі слова були викликані тільки бажанням похизуватися перед молодою дівчиною. Глибокі знання, що проявились пізніше в творчості, набувались М.Коцюбинським наполегливою самоосвітою, в основі якої було читання.

Періоди активної читацької роботи припали на дитинство, юність та перші роки подружнього життя. Самоосвітні напрями М.Коцюбинського є потужними і цілком пов'язаними з творчістю і повсякденням. Це і соціально-політичне життя, і природознавство, і медицина, і психологія. І, звісно, література, мовознавство, етнографія, фольклористика та народознавство. В січні 1910 року Володимир Гнатюк отримує від Михайла Михайловича сердечну подяку за надіслані два томи етнографічних матеріалів: «Дякую за обидва збірники: це такий багатий, інте-ресний матеріал, особливо для нашого брата-белетриста. Я дуже ціню такі книжки; змушений жити у місті, далеко од народу, я часом з головою пірнаю в етнографічні записи, в те чисте і свіже джерело народної творчості, та покріпляю тим свої сили» [3, С. 153]. Працюючи над оповіданням «В путах шайтана» в січні 1898 року, М.Коцюбинський звертається до дружини з проханням: «… пришли мені зараз, як дістанеш листа цього, обидва «Путеводители по Крыму» – і Головкінського і Москвича. Коли б не знайшла Москвичевого путеводителя, то позич де-небудь, його можна дістати в Чернігові. Він мені дуже потрібен через татарський словар, що на кінці його» [2, С. 193].

В листах М.Коцюбинського можна відшукати навіть таку бібліотеч-

но-детективну історію: «Як будеш висилати книжки, дуже прошу тебе, одшукай в шафі (здається, з лівого боку, як стати лицем до неї) маленьку книжечку в коричневій полотняній оправі. Біда, що не пам'ятаю заголовка, але зміст такий: виклад віри в Копенгагенському університеті. Спочатку передмова Франка, а далі програма викладу релігії. Пришли мені цю книжечку» [3, С. 312-313] (в листі до Віри Устимівни від грудня 1911 року).

Приблизно з 1908 року в листах М.Коцюбинський скаржиться на брак часу і здоров'я, що зводить майже нанівець бажання і читати, і писати: «…лишившись на самоті, тільки тоді почув я, як сильно втомлений я душею. Людей просто не переношу, а коли, гуляючи, десь бачу людину, то тікаю, щоб не стрітись. Читати теж не можу. Писати почав, та кинув. Не хочу. Якась така мрачна тема, важка, а тут і так не весело. Лучче буду гуляти, спочивати, читати книгу природи, збирати матеріал» [3, С. 66], – пише він дружині в червні 1908 року. Пізніше, в грудні цього ж року, подаючи свою автобіографію в листі до М.С.Грушевського, М.Коцюбинський вже не знаходить місця для коментаря своїх літературних вподобань. Залишається тільки суха фраза: «Смак свій я виробляв переважно на європейській літературі, яку знаю доволі добре» [3, С. 81].

В щасливий період перебування на італійському острові Капрі Михайло Михайлович знов набуває наснаги читати і писати. Тим більше, що багата бібліотека О.М.Горького цілком надана для користування Коцюбинському. Хвороба відступає і дає можливість для творчого життя. З листів до Віри Устимівни за червень-липень 1910 року: «Трохи читаю, трохи роблю записів, але мало і невдоволений з того» [3, С. 184]; «Потрохи читаю, але теж мало, ліниво» [3, С. 188]; «Трохи читаю. Набрав всяких романів і користуюсь кожною хвилиною. За сніданком і обідом, по обіді, коли спочиваю, перед сном у ліжку. А більш на сонці і на повітрі» [3, С. 199]. В свій останній «заїзд» на Капрі М.Коцюбинський вже скаржиться на нестачу часу для читання. В листах вже менше і менше згадуються назви і автори. М.Коцюбинський відчуває свій обов'язок перед тими, хто надав йому можливість жити і працювати в капрійському раю, тому витрачати дорогоцінний час на читання, а не писання, вважає для себе неприйнятним. «Ти питаєш мене, що я читаю. Толстого в берлінському виданні, кінчаю III том. Газети переглядаю щодня регулярно… Взагалі тут стільки газет, журналів і книжок, що просто часу нема навіть у руки взяти» [3, С. 347-348], – з листа до Віри Коцюбинської від лютого 1912 року.

Від гарної книги М.Коцюбинський отримував справжню насолоду. «Коломийок ще не читав (бо тільки що дістав їх), але вже чую, що то мені дуже гарно пахне. Як прочитаю, напишу Вам про свої враження» [2, С. 426], – так пише М.Коцюбинський В.Гнатюку з приводу нового видання (жовтень 1905 року). «Читав – наче погожу воду у спеку пив» [3, С. 95] (до І. Нечуя-Левицького від травня 1909 року). «Переглянув я ті книжки і подивляю Вашу роботу. Адже опріч знання різних діалектів треба мати дуже музикальне вухо, щоб зловити усі одтінки говорів» [3, С. 83] (до В. Гнатюка від грудня 1908 року). Кожна книга для Михайла Михайловича мала свій смак і звучання. Неприховане задоволення просочує фрази з наступного листа до В.Гнатюка (вересень 1910): «А Ви, спасибі Вам сердечне, таки частенько згадували про мене, чому доказом ціла бібліотека, яку я дістав од Вас: тут і 4 томи «Гуцульщини» (боюсь, чи не пропав де 5-й, бо мене страшенно цікавить демонологія), і 3 томи Федьковича. Цілі скарби, якими я тішуся і не натішуся. Вони пригадують мені і Вас, і любу Гуцульщину, що, як сон чарівний, просунулась перед моїми очима, вони врешті в'яжуть мене з Криворівнею. Дуже, дуже дякую і цілую. «Гуцульщину» почав потроху читати. Тоді візьмуся за оповідання про опришків, а на кінці прочитаю Федьковича» [3, С. 213]. Останні фрази нагадують сподівання гурмана на вишукану вечерю. А ось враження від творів Івана Буніна з листа до Віри Устимівни від грудня 1911 року: «Потому Бунін читав свої нові оповідання – і я навіть не гуляв у ті дні» [3, С. 313]. Задоволення від І.Буніна заступило задоволення від необхідної і бажаної прогулянки.

Дуже відвертим стосовно прочитаного був М.Коцюбинський у своєму листуванні з О.М.Горьким. Вочевидь, вони добре порозумілись і довіряли один одному. «Васса» захватила меня, раскрыла такие глубины сердца, в которые даже жутко заглядывать» [3, С. 237], – з листа від січня 1911 року. «Из письма Марии Фёдоровны (спасибо ей, доброй, за память!) узнал, что Вы много работаете, что «Кожемякин» почти закончен. С понятным нетерпением ожидаю продолжения этой вещи и – как это ни странно – немножко боюсь, будет ли оно так бесподобно хорошо, как начало. Конечно, мне самому смешны эти опасения, тем более, что они не имеют под собой сколько-нибудь серьёзной почвы, но всё же, когда знаешь, что создаётся нечто прекрасное, невольно испытываешь чувство опасения: удастся ли ?» [3, С. 256], – з листа від березня 1911 року. І далі в квітні 1911-го: «Дочитав до конца, я облегчённо вздохнул с чувством полного удовлетворения. Слабо будет сказать: хорошо. II часть так же великолепна, как и первая… Жутко и страшно стало

от той обыденщины, которую так спокойно записывал Кожемякин… Фон так хорош, что лучшего трудно желать. А какие чудные люди на этом фоне, везде мрамор, везде резец. … И всё – люди, чувства, природа – всё так воздушно, солнечно, ярко и до боли живо переживается» [3, С. 261-262] . Свої негативні враження М.Коцюбинський зображував не менш образно та емоційно, навіть занадто емоційно: «Так хочется отдохнуть после раздражающих, с нездоровым запахом, недоносков Андреева» [3, С. 144] (до О.Горького в листопаді 1909 року).

Книга для М.Коцюбинського – найкращий подарунок і данина вдячності. «Моє Вам велике й сердечне спасибі за дар. Звістіть мене, чи «Мойсея» Ви од себе прислали, чи по волі д-ра Франка. Бо я не хотів би бути нечемним і не подякувати йому, коли се примірник од автора» [2, С. 426] (до В.Гнатюка, жовтень 1905). «Приношу Вам хоч пізно, але сердечну подяку за пам'ять і за дорогий для мене дарунок. Вже переглянувши книжку, бачу, який великий інтерес має вона для мене, і заздалегідь тішуся, що зможу прочитати її» [3, С. 221] (до Миколи Сумцова, листопад 1910). «Жінка написала мені з дому, що Ви прислали мені свою книжку «Криве дзеркало». Сердечно дякую за пам'ять про мене і за подарунок» [3, С. 422] (до Івана Нечуя-Левицького від грудня 1912). «Многоуважаемого Владимира Галактионовича ещё раз благодарю за дорогой для меня подарок. Я так люблю эти книги жизни, удивительно понятой и удивительно верно отражённой великим художником» [2, С. 364] (до Є.Короленко від листопада 1903 року).

Михайло Михайлович дбає і про те, щоб книга стала предметом щоденного користування для друзів і рідних. В жовтні 1896 року він пише дружині: «Сивенький прислав «Земский сборник» № 7 та «Журнальные постановления» за р. 95. В збірнику є цікава стаття про флору болотну в Чернігівщині якогось А.Ракочі, а в «Постановлениях» про домашній промисел в Чернігівщині. Голубко моя! Чи ти ще пам'ятаєш наш план щодо роботи над домашнім промислом на Вкраїні? Я не забув – і радію кожному придбаному матеріалові» [2, С. 135]. І ще: «Обіцяв вчора подати тобі зміст «Естествознания» – та й не знаю, чи варто. Скінчено про антоніан. Два переклади: «Проблемы ботаники» – і «Заметка из истории океанов». Останній зробив твій Павлов. Далі якісь ботанічно – сибірсько – географічно – педагогічні дрібнички. Цікавого мало. Передивишся сама» [2, С. 146] (листопад 1896). З листів видно, як дбає М.Коцюбинський про підґрунтя для наукових занять Віри Устимівни. Він навіть намагається сприяти опублікуванню її розвідок в пресі. В одному з листів, датованому травнем 1896 року, М.Коцюбинський

звертається до Василя Лукича: «Посилаю Вам … коротеньку замітку наукового змісту, поданою моєю жінкою. Цю останню (Мірмікофільні рослини та мурахи) прохав би Вас надрукувати в найближчому числі «Зорі». Жінка моя яко натуралістка по освіті, гадає подати до «Зорі» цілу серію популярних статей з поля науки, які, на мою думку, дуже потрібні для ширших верств читаючої публіки» [2, С. 87].

М.Коцюбинський з усією відповідальністю підходить до рекомендації книг для читання. «Добре, що ти маєш польські книжки, тільки жаль, що такий малоцікавий автор попався тобі. Вільчинський писав давно вже, він не з кращих письменників, хоч і у нього є нічогенькі речі, особливо гумористичні, напр. «Dla dobra dziesi», «Pamietniki plotkarza», «Woly robocze» і др., вже як я приїду – сам виберу тобі що краще. А тим часом вчися читати. Прочитай Міцкевича, особливо Пана Тадеуша, здається, том ІІІ-й, дуже гарна річ» [2, С. 136], – звертається М.Коцюбинський до дружини в жовтні 1896 року. І так: «Вибач, Вірунечко, що у вчорашньому листі не подав тобі списка книжок, які можна виписати через цензуру з-за кордону. Правда, я забув трохи, які власне книжки допущено, але що згадаю, поміщу у список. З російськими виданнями ти вже сама собі порадь: візьми який-небудь каталог (хоч би «Київської старини») і вибери. Опріч того маєш під рукою наші книжки – переглянь і порадь, які кращі» [2, С. 253] (березень 1898). Подорожуючи в 1910 році з острова Кріт на Сицилію, М.Коцюбинський розповідає дружині і сину про місцеву історію і одночасно радить Юркові скористатися можливостями книги для поповнення своїх знань про Італію: «Під Акрополем давні грецькі театри і храм Тезея, який найкраще зберігся. Нехай Юрко візьме енциклопедію і подивиться на всю цю красу і на всі пам’ятники історичні» [3, С. 169].

Багато кореспондентів отримували від М.Коцюбинського цілком професійні поради з розширення кола читання як особистого, так і громадського. Особливо це стосувалося пропаганди української книги і українського читання. Повноважний огляд літератури отримав, наприклад, Яків Жарко в червні 1898 року: «… мої відомості про літературний рух у нас дуже невеликі уже через те хоч би, що сама продукція літературна у нас на Вкраїні дуже слаба в останні роки, та й майже зовсім її нема. Той антракт в обміні літературних продуктів межи Галичиною та Вкраїною, який викликала заборона галицьких часописів у Росії, приспав певно наших письменників, бо щось їх не чути, ні у нас, ні за кордоном. Правда, в останні 2 роки надії трохи оживилися: цензура немов утомилася забороняти і пустила торік щось 10 брошурок

для селян популярно-наукового змісту, чого перше ніяк не можна було сподіватися; сей рік почав доходити з «Д. Ц.» журнал всеукраїнський з Галичини «Літературно-науковий вісник», що видається (щомісяця 1 книжка, 12 на рік) замісць «Зорі». На всякий випадок подаю Вам адресу його і передплату: Львов, ул. Академічна, ч. 8. Редакція Л.Н.в. (Lemberg, Galizien, Oesterreich) – ціна 8 карб. на рік. Варто виписати. «Киевская старина» почала зрідка містити у себе праці, писані вкраїнською мовою. Досі надруковано: «Богдан Хмельницький», драма Старицького і «Морозенко», оповідання Мирного» [2, С. 266].

Перекладач Іван Бєлоусов у відповідь на своє прохання надати вказівки щодо гарної української дитячої книжки отримав від М.Коцюбинського наступні настанови з огляду на стан тодішньої дитячої літератури (червень 1906 року): «В «Дзвінку», особливо в перші роки видання його – 1900 – 1904, вибрати для перекладу дещо можна. Дещо можна знайти в читанці «Вінок», виданій Петербурзьким товариством «Просвіти». Взагалі ж дитяча література у нас небагата. Незабаром в Києві має виходити дитячий журнал «Віночок». Він, певно, дасть Вам чимало матеріалу для перекладів» [3, С. 22].

Українська актриса з театру Київського міського народного дому Любов Ліницька в жовтні 1911 року отримала від М.Коцюбинського листа з цілим рекомендаційним списком книг, написаним з глибокою повагою і до особистості актриси, і до улюбленої української літератури. «Подаю Вам заголовки книжок українських, які, на мою думку, Ви могли б прочитати не без приємності. З старших авторів я позволив би порекомендувати Вам «Оповідання» Марка Вовчка, т.т. I і II, Куліша – «Чорна Рада» і «Досвітки», Левицького «Кайдашева сім'я», «Бурлачка», «Микола Джеря», «Хмари» і інші. Особливо звертаю Вашу увагу на П. Мирного «Оповідання», т.I, а ще краще – т.II, де є прегарний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні» З молодших і середніх – варто прочитати Франка, напр.[иклад] «В поті чола» і збірник віршів «Зів'яле листя», Стефаника – «Оповідання», Лесі Українки – «На крилах пісень», Самійленка – збірник «Україні»… Коли б Ви познайомились тільки з рекомендованими авторами, я певний, Вам захотілось би ближче пізнати українську літературу і Ви вже без сторонньої помочі розшукали б багато цікавого в ній» [3, С. 295]. У відповідь М.Коцюбинський одержав не менш поважного листа від актриси: «Правду кажучи, я думала, що Євген Харлампович одмовив Вас допомогти мені в цім ділі: на мою думку, він не йме віри, що я можу зацікавитись цим. Я можу Вам похвалитись, що ще ж до Вашого листа я трохи познайомилась з чудовим

письменником Коцюбинським з «Літературно-наукового вістника», а тепер читаю оповідання Стефаника і вже можу сказать, що з охотою перечитаю все, що Ви мені вказали, бо дуже зацікавилась» [4, С. 246] (жовтень, 1911).

М.Коцюбинський не любив позерства і непрофесійності не тільки серед літераторів, а і серед пропагандистів літератури і книги. Наприклад, в листі від грудня 1897 року із Житомира він з роздратуванням розповідає дружині про недолугі, на його думку, намагання символіста Вітольда-Костянтина Розенблюма подати українському читачеві найкращих російських поетів: «Тут у нас Льдов, поет з Петербурга. Властиве – це Розенблят чи Розенталь… Він читає лекції про Пушкіна, Фета, Лермонтова і других – освітлює їх містичним світлом, приплів чогось до поезії бога і думає цим заохотити публіку. Нині був у редакції і всунув мені безплатного білета на свою лекцію. Не піду, шкода вечора, тай не цікаво все це» [2, С. 185]. Але до виважених, наукових та релевантних його потребам рекомендацій М.Коцюбинський прислуховується дуже уважно. Про це зокрема свідчить лист до Б.Грінченка від березня 1896 року з приводу книги Ю.Бачинського «Україна irredenta». Докладний і розумний переказ змісту цієї праці був настільки переконливим для М.Коцюбинського, що він одразу ж замовив книгу для особистої бібліотеки.

М.Коцюбинського дуже турбував стан української літератури. Він бачить перспективи її розвитку у розширенні тем і читацької спрямованості української книги. З цього приводу він вступає в полеміку з Панасом Мирним – визнаним авторитетом серед українських письменників: «Я ніяк не можу згодитися, що нам не слід брати теми з життя нашої інтелігенції, бо її у нас нема. У нас є інтелігенція, вона тілька обмосковлена, але є. Вироблення культурного типу, як відомо, залежить не од одної національної або політичної свідомості. Культурний тип складався в залежності од умов історико – культурних, географічних, кліматичних і ін. По психологічному і культурному складу український інтелігент, Ви самі це признаєте, відріжняється від інтелігента великоруського, німецького, англійського і т. д.

Те, що наш інтелігент вживатиме українську мову або матиме той чи інший політичний світогляд, мало змінить діло. «Кожна література, пишете Ви, якщо вона хоче бути не мертвою, а живою, зможе подати тільки те, що дає само життя». Суща правда! Але власне через те, а також через те, що вона мусить бути зеркалом для кожного моменту життя, вона не повинна обмежуватися селянським побутом, а давати справ-

жній образ життя всіх верств суспільності. Бо коли б література чекала на якісь умови відповідно якимсь планам або програмам, то вона нічого не дочекала б ся (бо й плани й програми не стоять!), вона загинула б навіки і перестала б бути літературою. Тредьяковщина виробляється не тим, що література намагається обхопити ширший круг обсервації та займається «вищими матеріями» (як пишете), а через те, що вона одбивається од живих джерел життя. А Ви згодитесь, що останнє залежить більш від автора, бо можна писати тільки з селянського життя і все-таки бути Тредьяковським» [2, С. 354] (липень 1903).

В подальшому листуванні М.Коцюбинський розширює коло проблем української книги. Наступна – українська літературна мова. «Старші письменники – учителі наші (ніде правди діти) більш прислухалися до живої народної мови, більш придивлялися до неї, ніж молодші, особливо ті, одірвані од села, од народу і беруть за зразок не живу мову, а книжну, часто – густо покалічену та занечищену. Та в мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься з часом од шумовиння і стане прозорою й міцною. Така перехідна доба властива багатьом молодим літературам» [2, С. 388-389] (до І.Нечуя-Левицького, грудень 1904). Лицарська боротьба за чистоту української літературної мови для М.Коцюбинського була найважливішою справою всього життя.

Розуміючи важливість поширення української книги в світі, М.Коцюбинський намагається сприяти її перекладам на європейські мови: «За інформації щодо перекладів дуже дякую, але, певно, Ви не бачили тої замітки, яку прислав був Сембратович Шрагові і там була статистика творів наших авторів, перекладених на європейські мови: Стефаника, Мартовича, Вовчка, Кобилянської і мене» [2, С. 394], – з листа В.Гнатюкові за квітень 1905 року. Тут слід зауважити, що при всій слабкості тодішньої української літератури цією проблемою переймалися і письменники, і перекладачі, і видавці, і меценати. Так, М.Коцюбинський намагався доручати переклади своїх творів найкращим стилістам, таким як, наприклад, М.Могилянський (переклади російською мовою), А.Єнсен (шведською мовою), Б.Лепкий (польською мовою) тощо. Відома і перекладацька практика самого М.Коцюбинського, якою він займався на самому початку свого творчого життя. З того, які твори він вибирав для перекладів, можна також зробити висновок про читацькі вподобання Михайла Михайловича. А саме, про його прихильність до «людинознавчої» літератури, літератури, яка розкриває природу людських звичаїв та почуттів.

Переймався М.Коцюбинський і кадровою проблемою в українській

літературі. В листі до Миколи Чернявського у вересні 1905 року читаємо: «…нам дуже і дуже треба б обновити літературу нашу новими талантами» [2, С. 420]. А в 1906 році в листі до Остапа Луцького він подає таку сентенцію: «…Є у нас кілька визначних талантів, з'являються нові сили, починає потроху пахнути весною в нашій літературі, – та ба, нема у нас вільних людей, нема коштів. Може, часом таки спроможемося на щось» [3, С. 31]. Заради справедливості слід зазначити, що і проблема перекладів, і проблема коштів залишились непереборними, як сумнозвісна миргородська калюжа.

Відомо, що М.Коцюбинський знався на видавничій справі. І не тільки як ініціатор та учасник видання альманахів «З потоку життя», «Дубове листя», «Хвиля за хвилею» тощо, а і як автор та читач. У нього були свої уявлення про культуру друкованого видання, яку він послідовно і вперто намагався втілювати в життя. Ще в 1899 році в листі до В.Гнатюка з приводу видань Української видавничої спілки він зауважував: «Видання «Спілки» дуже подобаються не тільки мені, а й усім, хто з ними познайомився. До гарних прикмет Ваших видань належать: європейський вигляд книжок, добірний зміст і дешева ціна. До дефектів – не дуже старанна коректа, що неприємно вражає при читанню» [2, С. 284]. На зовнішній вигляд книг М.Коцюбинський звертав особливу увагу видавців. В 1905 році він пише до М.Чернявського: «Щодо самого видання, то дуже хотілось би, щоб воно було чепурне: гарного формату, на гарному папері і гарними черенками складене. Що Ви думаєте про такий формат, як журнал «Правда» (довгастий), може не такий довгий, як «Правда», але все ж такого типу?

Добре б було і папір добрати гарний, не тонкий і трохи жовтавий, він більш приємний для ока, ані ж білий.

Я дуже бажав би, щоб видання було без всяких віньєток, бо друкарські віньєтки погані (усі) і шаблонні, а оригінальних віньєток ми не можемо замовляти художникам. Теж, на мою думку, не варто давати на початку кожного твору якоїсь літери з малюнками, як се роблять вічани. Скромно, гарний добір оригінальних шрифтів, гарний папір і формат – ото зверхня краса видання, коли нема грошей на щось пишне. Обгортку теж добре б дати якусь з гарного, оригінального паперу, без всяких друкарських оздоб, які тільки псують видання. Перед кожним твором годило б ся дати окрему білу картку з фамілією автора і з назвиськом твору» [2, С. 395-396].

А в травні 1906 року в листі до Олекси Коваленка М.Коцюбинський радить видавцеві: «Дуже трудно сказати мені, які зміни потрібні в де-

кламаторі «Розвага», щоб задовольнити читачів. Коли Ви маєте на меті не широкий загал, а читача інтелігентного, то я гадав би, що не зайвим було б ось що:

1) Старанно просіяти збірник і викинути ту масу шаблонових і сірих п'єс, яка заповнює перше видання.

2) Викинути усі малюнки (за винятком портретів) або замінити їх віньєтками справжніх художників-малярів.

3) Друкувати не романівкою, а кулішівкою.

Ось в головних рисах мої уваги» [3, С. 16].

Спрямованість видань на певну читацьку аудиторію дуже турбувала М.Коцюбинського. Надто великий був розрив у свідомості, світосприйнятті та знаннях різних верств суспільства, щоб адресувати видання одночасно всім. В травні 1906 року в листі до В.Гнатюка М.Коцюбинський з прикрістю зауважує: «Громадську думку» не через те не читають, що там так погано (на думку «Гр[омадської] д[умки]») пишуть галичани, а тому, що вона взагалі нецікава, без сталого напрямку, а до того ще й гермафродитна: хоче заразом задовольнити і інтелігента – і селянина. А се неможливо» [3, С. 19].

Наголошував М.Коцюбинський і на уважному ставленні до авторських текстів. Про всі помилки видавців з приводу авторства або перекручування текстів М.Коцюбинський повідомляв відповідальних осіб. « … Я був дуже здивований, побачивши там, під загальним заголовком: «Оповідання М.К.» – переклад з Достоєвського «Святий вечір у Христа», поміщений мною в «Дзвінку» за 1891 рік з нотаткою, що се перекладено з Достоєвського.

Передруковуючи з «Дзвінка» згаданий переклад, Педагогічне Товариство чомусь викинуло ім'я Достоєвського – через що вийшло, наче оповідання «Святий вечір» написано мною, а не цим звісним російським письменником.

Не бажаючи присвоювати собі чужих праць, а також і того, щоб читач міг мене підозрювати в таких негарних вчинках, звертаюся до Вас … з уклінним проханням спростувати помилку Товариства в періодичній пресі» [2, С. 287] (січень 1900 року до Костя Паньківського).

В 1902 році в листі до перекладача Миколи Перелигіна читаємо: «Передо мною лежат «Огоньки». На корешке – Огоньки Перелыгина. На обложке – перевод Н.И.Перелыгина. Не только не указан автор рассказов, но даже не обозначено, с какого языка сделан перевод. Наконец, на последней странице, в оглавлении видим: «Маленький грешник» – Гринченко (??!) и остальные рассказы уже помечены

моей фамилией. Эта небрежность (намеренная или ненамеренная, не знаю) свидетельствует по меньшей мере о неуважении к автору.

Что касается перевода, то он во многих местах страдает неточностями, изменениями непонятных мест и даже совершенно неверным толкованием слов…

Я позволил бы себе, как лицо заинтересованное, посоветовать Вам, как переводчику, отсылать переводы для просмотра авторам, ведь каждый автор с удовольствием просмотрел бы рукопись до напечатания её» [2, С. 316].

А в листі до І. Нечуя-Левицького від квітня 1906 року М.Коцюбинський сам вибачається з приводу повісті «Гастролі», яку переробили в альманасі «З потоку життя».

Мрія про краще майбутнє друкованої книги, а особливо української, розквітала і зміцнювалась у М.Коцюбинського з кожним новим побаченим ошатним та шляхетним виданням. В листі-подяці до Альфреда Єнсена від листопада 1909 року М.Коцюбинський пише: «Все Ваши, дорогие для меня, подарки получил: «Mazepa», статья про Шевченка и 4 экз. моей книжки пришли в исправности… Издания – великолепны, и я думаю, что Вы, шведы, умеете хорошо издавать книги и, значит, любите их. Культуру видно во всём» [3, С. 149].

До кола читання М.Коцюбинського входила і преса різних напрямів та місць видання. В листуванні згадуються наступні назви: «Житє і слово», «Научное обозрение», «Русские ведомости», «Зоря», «Русская мысль», «Буковина», «Діло», «Галичанин», «Літературно-науковий вісник», «Земский сборник», «Волинь», «Шершень», «Рада» тощо. В листі до В.Гнатюка від березня 1906 року М.Коцюбинський ділиться своїм поглядом на сучасну українську пресу: «Як Вам подобаються наші періодичні видання: «Громадська думка», «Рідний край», «Шершень»? На мій смак – все воно сіре, малоцікаве, без ширшого світогляду, без темпераменту. Якісь мертві тіла. Може, я зависокі вимоги ставлю, але що ж вдію, коли ті видання мене не вдовільняють» [3, С. 12]. Працюючи в житомирській газеті «Волинь», М.Коцюбинський з метою вдосконалення власної діяльності намагається проаналізувати стан тодішньої періодики. «Зараз зібрав щось коло сотні газет (по 1-му числу кождої) і хочу зробити характеристику щоденної преси. Може, ти прочитаєш де-небудь в журналах що-небудь таке, що відноситься до характеристики або руху преси в Росії, – напиши мені про це. Взагалі, переглянь журнали, як будеш мати час і охоту, і поодмічай все цікаве» [2, С. 168], – звертається він до дружини в грудні 1897 року.

Листування з Вірою Устимівною часто супроводжувалось оглядом періодичних видань, які здобував М.Коцюбинський. «Дістав «Зорю». З нових речей надруковано «Бобо», оповідання галичанина якогось, та огляд літ. діяльності Комаря (з патретом). Статтю ту написав А.Кримський. На превеликий жаль, нема ані Щурата, ані Масляка, тож не маю чим душу одвести. Маємо теж нову книжку (IX) «Русской мысли». Половина книжки – белетристика. Є стаття професора Левитського про хліборобські спілки в Херсонській губернії. «По морю…» теж друкує полеміку поміж Левицьким та Борисовим (секретарем земської управи) про ті ж спілки. Тепер ця справа (спілок) вияснюється – і шкода, що ти, пишучи, не могла покористуватися цим матеріалом» [2, С. 109], – з листа від жовтня 1896 року.

М.Коцюбинський намагався сприяти розповсюдженню україномовної преси, особливо закордонної, галицької. «Зверни, серце, увагу на сьогоднішнє число «Волині», на одділ бібліографії. Він весь український. Я дуже радий, що помістив звістку про «Вістник». Зробив, як бачиш, це так зручно, що подав адресу, зміст і ціну, а також про те згадав, що цензура пускає його на Вкраїну. Я певний, що після цієї звістки чимало підпишеться на «Вістник». Знайшли собі рецензента, якогось П'ясецького, учителя гімназіального з Варшави, який буде давати рецензії на вкраїнські книжки» [2, С. 248] (до Віри Устимівни, лютий 1898 року).

Цікаву для сучасної людини приписку знаходимо в листі до Віри Устимівни від липня 1910 року: «Я вишлю тобі «Раду» назад, щоб менше возити з собою. Вишлю і «Л[ітературно]-н[ауковий] вістник» [3, С. 203]. Справа в тому, що дружина висилала М.Коцюбинському частину періодичних видань з Чернігова на Капрі. Це ще якось нам зрозуміло. А от що нормальним було везти або висилати їх назад, додому, хай би і з метою подальшої письменницької або дослідницької роботи, – це для сучасника, вихованого на доступності преси через бібліотеки чи електронні мережі, не зрозуміло. Цінність друкованого слова на початку XX сторіччя була дуже високою.

Свідоцтвом тому, що книга в середовищі української інтелігенції була беззаперечною цінністю в прямому і в переносному сенсі, слугує те, що в листуванні М.Коцюбинського з різними діячами української, російської та іноземної культури містилось безліч звертань з проханням вислати ту чи іншу книгу. Процес колекціонування книг і створення власних або громадських книгозбірень був доволі специфічним. Поштою, через цензуру книги надсилали або в подарунок, або за перед-

платою, або з метою обміну. В російській Україні придбати українську книгу в крамниці до 1906 року було неможливо, а пізніше – достатньо проблематично. Крім того, коштів на придбання книг зазвичай не вистачало. Тобто, створювати особисту бібліотеку було дуже важко. Публічних бібліотек майже не існувало. Листування відбиває стан тогочасного процесу книгообміну. «Дуже мені хочеться запізнатись з такими Вашими творами, як «Захар Беркут», «З вершин і низин» і др. Будьте ласкаві, напишіть мені, чи можна їх дістати через рос[ійську] цензуру; а як ні, то чи дорого коштуватиме пересилка у ковертах?» [2, С. 22] (до І.Франка від жовтня 1890 року). «Важне: як найскоріше вишліть по пошті «Кропивницького твори»: чужа книжка, кажуть звернути найскоріше також» [2, С. 14] (до М.Міхневич від червня 1887 року). «Тепер обертаюсь до Вас, шановний добродію, з уклінним проханням вислати мені в ковертах … ось які книжки: Зінківський Тр. II – й том творів, Кримський А. Повістки і ескізи, Барвінський Ол. Ілюстрована історія Руси – України, коли знайдеться у Львові – роман Мирного: Хіба ревуть воли, як ясла повні. Скоро на висилку цих книжок не стане грошей з 25 зр. моєї премії, – звістіть, будьте ласкаві, я вишлю решту» [2, С. 77] (до Костя Паньківського від грудня 1895 року). «Сердечно дякую за бажання подарувати мені Ваші новели. Воно б можна рекомендованими листами прислати, коли книжечки невеликі й пересилка не дорого коштуватиме» [2, С. 313] (до В.Стефаника від жовтня 1901 року). «Не знаю, як і дякувати Вам за такі цінні дарунки. Я навіть не заслужив на таку ввічливість і прихильність Вашу. Книжки, що даруєте мені, ще тим цінніші, що саме тепер потрібні мені для моїх етнографічних праць» [2, С. 320] (до В.Гнатюка від червня 1902 року). «Щоб покінчити з усякого роду проханнями, пригадаю обіцянку Вашу вислати мені ті книжечки, що я лишив у канцелярії товариства, виїздячи зі Львова. Там були, здається, «Казки» – Кобринської, «Осінь» – Лепкого і ще щось. Може б, теж вислали мені кілька примірників моїх оповідань. А щоб Вас до кінця розсердити, то попрохаю ще вислати 1 пр[имірник] «Кобзаря» Шевченка вид[ання] «Просвіти» (Романчука). Гроші, скільки буде належатися, вишлю зараз, як дістану книжку» [3, С. 12] (до В.Гнатюка від березня 1906 року).

Не зважаючи на труднощі, М.Коцюбинський зібрав для себе і своєї родини достатньо змістовну і велику бібліотеку. На сьогоднішній день меморіальна бібліотека Чернігівського літературно-меморіального музею-садиби М.М.Коцюбинського за каталогом налічує 1447 одиниць зберігання (книг, часописів та інших матеріалів). Суто книжкових

видань (не враховуючи журналів, газет, вирізок і відбитків) – більше 900 одиниць. Серед них 197 видань суспільно-політичної тематики: з питань економіки – 27, політики – 7, суспільствознавства – 18, права – 6, філософії – 5, релігії – 12, культурології – 18, педагогіки – 22, історії – 66, етнології – 16. З природничих наук (географія, біологія тощо) налічується 55 книг. Знайшли своє місце на поличках бібліотечної шафи М.Коцюбинського і 18 монографій з питань психології, 5 книг – з медицини; 23 книги – з технічних наук і сільськогосподарських прикладних технік і технологій. Тематичних енциклопедичних видань в меморіальній бібліотеці – 18. Окрім цього – ще 17 томів «Нового энциклопедического словаря» видавців Брокгауза і Ефрона та «Большая энциклопедия» під редакцією С.Н.Южакова. З питань теорії та історії мистецтва – 16 книг; окрім цього – 26 нотних видань. Велику частку займають книги з мовознавства – 25, літературознавства – 53 та етнографії – 51. І, звичайно, найбільша доля припадає на художню літературу – 413 примірників. Окрім того, 101 позицією представлено творчість самого Михайла Коцюбинського.

Цікавим є розподіл літератури за мовами видань. Українська книга представлена в меморіальній бібліотеці М.Коцюбинського 567 книгами, російською мовою налічується трохи більше 300, іноземними мовами – 29. Тобто, простежуються явна тенденція до збирання україніки як основної частини, ядра бібліотечної колекції.

Із загальної характеристики складу меморіальної бібліотеки Михайла Коцюбинського можна зробити висновок, що це бібліотека сімейна, тобто достатньо універсальна для того, щоб нею користувались і сам письменник, і його дружина та інші дорослі. Є багато літератури, призначеної для дитячого і сімейного читання (читання вголос у колі всієї родини). З тематичного складу зібрання маємо підтвердження читацьких вподобань як самого Михайла Михайловича – , наприклад, психологія, етнографія, літературознавство, суспільствознавство, історія, так і дружини – , наприклад, природничі науки, педагогіка та сільське господарство, до яких Віра Устимівна мала і наукову, і прикладну цікавість. В меморіальній бібліотеці зберігаються книги, які потрібні були М.Коцюбинському для виконання його обов'язків в статистичному бюро: «Самоуправление и земство» І.П.Білоконського, «Курс административной статистики» Ж.Бертильона, «Финансово-статистический атлас России» П.А.Антролова. Наявність «Карты виноградников Бессарабской губернии» пов'язана з «філоксерним» періодом життя М.Коцюбинського. А про настійливі пошуки роботи свідчить книга

«Про херсонські заробітки, коли і як їх шукати».

За деякими книгами можна побачити історію написання творів письменника. Так, в примітках до оповідання «Дорогою ціною» читаємо: «М.Коцюбинський, працюючи над твором, вивчив багато літератури, відзначаючи на полях книжок потрібні місця. Ці книжки зберігаються у бібліотеці М.Коцюбинського в Чернігові» [Т. 2, С. 381]. Можна спробувати співвіднести деякі видання із бібліотеки з творчими задумами автора. Книга Борянковського «Життє на віру у сибірських селян» та робота А.Омельченко «Свободная любов и семья» за назвою і темою перегукуються з повістю «На віру»(1891). Книги П.Кропоткіна «Записки революционера» (1907), С.Степняка «Подпольная Россия» (1906), Карла Каутського (Кароля Кавцкі) «Народність і її початки» (1899) могли б бути використані в роботі над етюдом «Невідомий» (1907). Етнографічні збірники із записів М.Грушевського, В.Гнатюка, І.Франка, О.Роздольського, «Народні сороміцькі оповідання та анекдоти» (двотомник В.Стефаника), «Оповідання з галицького життя» Т.Бордуляка, «Матеріали до української етнології» В.Шухевича, В.Гнатюка, Ф.Колесси, робота Є.Тимченко «Причинки до української діалектології» були, напевно, мовним матеріалом та краєзнавчим джерелом для створення «Тіней забутих предків» (1911). Книги з психології Шарля Летурно «Физиология страстей» (1896) та Т.Рібо «Психология чувств» (1897), можливо, стали теоретичним підґрунтям для написання образку «Поєдинок» (1902) і оповідання «Дебют» (1909). Подібних припущень можна зробити багато. Здається, більшість творчих здобутків Михайла Коцюбинського, за висловом М.Слабошпицького, стали «відлунням прочитаного».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бічуя Н. Із «Записок про читання» / Н.Бічуя // Літературна Україна. – 2012. – № 46 . – С. 5.

2. Коцюбинський М.М. Твори в шести томах / М.М.Коцюбинський. – К. : Видавництво АН УРСР, 1961. – Т. 5. – 465 с.

3. Коцюбинський М.М. Твори в шести томах / М.М.Коцюбинський. – К. : Видавництво АН УРСР, 1962. – Т. 6. – 492 с.

4. Листи до Михайла Коцюбинського : у 4 т. – Ніжин, 2002. – Т. 3. – 480 с.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

Андреєв Л. 9
Андреєва М.Ф. 8
Антролов П.А. 19
Ахо Юхані 5
Барвинський О. 18
Бачинський Ю. 12
Бертильон Ж. 19
Бєлоусов І. 11
Білоконський І.П. 19
Бічуя Н. 4
Бордуляк Т. 20
Борисов 17
Борянковський 20
Бунін І. 8
Бурже П. 4
Верга Дж. 6
Від Г.-Й. 5
Вільчинський А. 10
Вовчок Марко 5, 11, 13
Гамсун К. 5
Гарборг А. 5
Гнатюк В. 5, 6, 8, 9, 13-16, 18, 20
Гоголь М. 4
Головкінський М. 6
Горький О. 7, 8, 9
Грінченко Б. 12, 15
Грушевський М.С. 7, 20
Гюго В. 6
Достоєвський Ф. 6, 15
Єнсен А. 13, 16
Жарко Я. 10
Зінківський Т. 18
Золя Е. 4, 6
Каутський К. 20
Княжевичі 5
Кобилянська О. 6, 13
Кобринська Н. 18
Коваленко О. 14
Колесса Ф. 20
Комаров М. 17
Короленко В. 9
Короленко Є. 9
Коцюбинська В.У. 5, 7-10, 16, 17, 19
Коцюбинський Ю. 10
Кравченко В. 4
Кримський А. 17, 18
Кропоткін П. 20
Куліш П. 11
Кропивницький М. 18
Левитський В. 17
Левицький М. 17
Лепкий Б. 6, 13, 18
Лермонтов М. 12
Летурно Ш. 20
Лі Іонас 5
Ліницька Л. 11
Лукич В. 9
Луцький О. 14
Мартович Л. 13
Масляк В. С. 17
Меттерлінк М. 5
Мирний П. 6, 11, 12, 18
Міхневич М. 6, 18
Міцкевич А. 10
Могилянський М. 13
Мопассан 4, 6
Москвич Г. 6
Мочульський М. 6
Нечуй-Левицький І. 8, 9, 11, 12, 16
Омельченко А. 20
Павлов О.П. 9
Паньківський К. 15, 19

Перелигін М. 18
Пушкін О. 12
П'ясецький 17
Ракочі А. 9
Рібо Т. 20
Розенблюм В.-К. 12
Роздольський О. 20
Самійленко В. 6, 9, 11
Сембратович Р. 12
Слабошпицький М. 20
Старицький М. 11
Степняк С. 20
Стефаник В. 6, 11-13, 18, 20
Стріндберг А. 5
Сумцов М. 9
Тимченко Є. 20
Українка Леся 6, 11
Федькович Ю. 8
Фет О. 12
Франко І. 6, 7, 9, 11, 18, 20
Чернявський М. 13, 14
Чикаленко Є.Х. 11
Шевченко Т. 16, 18
Шекспір В. 6
Шніцлер А. 5, 6
Шраг І.Л. 13
Шухевич В. 20
Щурат В.Г. 17

ЗМІСТ

Передмова.....3

Михайло Коцюбинський як читач, збирач і пропагандист книг.....4

Використана література.....20

Покажчик імен.....21

Бібліографічне видання

До 150-річчя від дня народження М.М.Коцюбинського

Серія «Ім`я бібліотеки»
Випуск 6

Ольга Гайова

Михайло Коцюбинський як читач, збирач і пропагандист книг

Відповідальний за випуск Г.Сурніна
Комп. верстка та дизайн А.Кульченко

14000 м. Чернігів, вул. Кирпоноса, 22
www.lib.cult.gov.ua
www.bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua

Наклад 30 прим.